

## SUMARI

Pròleg: <i>El poder entre la ciutat i la regió</i> , Flocel Sabaté.....	
<i>La arquitectura del poder en los distritos islámicos de Lleida, Tortosa y Huesca</i> , Jesús Brufal Sucarrat.....	
<i>Non solo città. Geografia e spazi di potere dei centri minori toscani (secoli XIII-XIV)</i> , Giuliano Pinto .....	
<i>La ciutat i els poders locals a la regió catalana meridional (segles XII-XV)</i> , Maria Bonet Donato .....	
Tenir la ciutat provehida de vitualles e, singularment, de forments: <i>crisis cerealistas, políticas públicas de aprovisionamiento y seguridad alimentaria en las ciudades catalanas durante la baja edad media</i> , Antoni Riera Melis	
<i>La circulation des élites militaires : les chefs de guerre catalans en Italie au XIV<sup>e</sup> siècle</i> , Maria Teresa Ferrer i Mallol.....	
<i>Los del Nero, mercaderes florentinos: familia, negocios y poder en los reinos hispánicos (1470-1520)</i> , David Igual Luis.....	
<i>Representació política i consells generals als nuclis rurals dels Ports de Morella (1350-1450)</i> , Carles Rabassa Vaquer.....	
<i>Tuscan merchants in Catalonia and Catalan merchants in Tuscany: a new double- perspective approach to mercantile relations in the medieval Mediterranean</i> , Maria Elisa Soldani.....	
<i>Residencias reales de una corte itinerante: los palacios de los reyes de la confederación catalano-aragonesa. Algunas consideraciones</i> , Francesc Fité Llevot .	
<i>Mercanti-banchieri nello spazio economico della citta' di Perugia tra XIV e XVI secolo</i> , Manuel Vaquero Piñeiro - Erminia Irace .....	
<i>The right kind of Catholics: Irish settlement in the Crown of Aragon, 1590-1700</i> , Andrea Knox .....	



# EL PODER ENTRE LA CIUTAT I LA REGIÓ

FLOCEL SABATÉ

Una comprensió encertada de la ciutat medieval sols pot passar per integrar un seguit de conceptes que, degudament enllaçats, cobren plena significació. Seria el cas, si més no, de poder, espai i regió.

## I. PODER I ESPAIS URBANS

El teòleg Joseph Comblin no dubtà en afirmar ben categòricament que mai l'Església s'havia identitat tan profundament amb un règim social com ho feu amb el món urbà baixmedieval<sup>1</sup>. En realitat, tots els vessants del coneixement i de la vida baixmedieval assumien la societat urbana com una fita ben elevada i superior en l'articulació humana. L'ideal del bé comú que des dels diferents vessant filosòfics s'injectà en l'argamassa del pensament polític<sup>2</sup>, trobà un marc idoni en els col·lectius municipals<sup>3</sup>. Es generà una axiologia específica pròpia del que Giacomo Todeschini ha definit ben encertadament com a 'societat cristiana de mercat'<sup>4</sup>. Aquests valors amb què encaixar la riquesa econòmica i la justificació ètica assoleixen alhora una coherent expressió política. Precisament, un cop assumides les *universitas*<sup>5</sup> i dotades de plena validació jurídica municipal

---

1. José Comblin, Francisco Javier Calvo, *Teología de la ciudad*, Editorial Verbo Divino, Estella, 1972, p. 287.

2. Matthew S. KEMPSHALL, *The common good in late medieval political thought*, Clarendon Press, Oxford, 1999.

3. Elodie LECUPPRE-DESJARDIN, Anne-Laure VAN BRUAENE (eds.), *De Bono Communi. The Discourse and Practice of the Common good in the European City (13<sup>th</sup>-16<sup>th</sup> c.)*, Brepols, Turnhout, 2010.

4. Giacomo TODESCHINI, *Richesse franciscaine. De la pauvreté volontaire à la société de marché*, Verdier, Lagrasse, 2008.

5. Pierre MICHAUD-QUANTIN, *Universitas. Expressions du mouvement communautaire dans le Moyen-Âge latin*, Librairie Philosophique J.Vrin, Paris, 1970, p. 201-343.

gràcies al dret romà<sup>6</sup>, pensadors dels segles XIII i XIV tan diversos com Tomàs d'Aquino<sup>7</sup>, Marsili de Pàdua<sup>8</sup>, Bartolo de Saxoferrato<sup>9</sup> o Baldo de Ubaldis<sup>10</sup> hi justifiquen uns governs autònoms que reflecteixen la plena capacitat del col·lectiu urbà, fins al punt de poder expressar, com fa Francesc Eiximenis, que “totes les senyories del món foren en llur fundació primera paccionades e posades en certs patis e ab ses leys municipals”, atès que “jamés les comunitats no donaren la potestat absolutament a negú sobre si mateixes”, i aclarir tot seguit quina és la veritable base del poder: “la comunitat no alagí senyoria per amor del regidor, mas elegí regidor per amor de si mateixa”.<sup>11</sup>

Exercir aquesta capacitat de poder mena a un punt central, que a parer de Henry John Randall, és una de las aportacions centrals de l'edat mitjana<sup>12</sup>: la representativitat. Això comporta una elit social i econòmica que s'arroga una capacitat política en nom del col·lectiu local, la qual és acceptada pels interlocutors, com el sobirà, qui hi pot interpretar facilitats de relació i negociació. L'estudi d'estadis inicials en l'articulació urbana, com es pot fer a Lleida quan es genera una nova societat just després de ser conquerida a mitjan segle XII, permet apreciar una immediata dinàmica de sorgiment d'una elit econòmica i social, la qual des del primer moment reclama per a si mateixa una representativitat, assumint afers ja siguin comuns o particulars, i que és exercida tant davant de les autoritats externes com en les regulacions i mediacions internes<sup>13</sup>.

Això implica generar uns específics discursos justificatius, els quals fins i tot han pogut confondre la historiografia mancada d'una adient

6. Walter ULLMANN, “The Medieval Theory of Legal and Illegal Organisations”, *Law Quarterly Review*, 60 (Londres, 1944), p. 285-291.

7. Maurice DE WULF, *The System of Thomas Aquinas*, Dover Publications, New York, 1959, p. 117-128.

8. Jeannine QUILLET, *La philosophie politique de Marsile de Padoue (L'Eglise et l'Etat au moyen age, XIV)*, Vrin, Paris, 1970, p. 23-82.

9. Francesco MAIOLO, *Medieval Sovereignty. Marsilius of Padua and Bartolus of Saxoferrato*, Eburon, Delft, 2007, p. 267-284.

10. Joseph CANNING, *The political thought of Baldus de Ubaldis*, Cambridge University Press, Cambridge, 1987, p. 93-208.

11. Francesc EIXIMENIS, *Dotzè Llibre del Crestià*, cap. CLVI (*Dotzè Llibre del Crestià I.1*, ed. Xavier RENEDO, Universitat de Girona-Diputació de Girona, Girona, 2005, p. 338).

12. Henry John RANDALL, *The creative centuries. A study in historical development*, Longman Green and Co., London-New York-Toronto, 1947, p. 248.

13. Flocel SABATÉ, *Història de Lleida. Alta edat mitjana*, Pagès Editors, Lleida, 2003, p. 355-366.

contextualització<sup>14</sup>. En realitat, la mateixa estructura de govern i representativitat generava fortes tensions, sobretot perquè els sectors emergents reclamaven una equivalent participació política, que en general era negada pels qui retenien els nivells superiors, cosa que sols podia menar a topades de diversa intensitat entorn als dissenys institucionals de cada municipi<sup>15</sup>.

En realitat l'interior urbà no podia ser altra cosa que tens. Cada ciutat i cada vila internament era una veritable cruïlla social, amb múltiples interseccions: estamentals, entre nobles i barons, eclesiàstics i vilatans; de 'mans', en tractar d'endregar la diversitat social mitjançant les mans superior, mitjana i inferior; i etnicoculturals en encabir la població inassimilable al cristianisme amb què es cohesiona la societat, com són les comunitats jueves i, en alguns indrets, musulmans. Si a això hi afegim transversalitats ben contundents com les solidaritats de bàndol<sup>16</sup>, hi entendrem l'elevada tensió gestionada a diferents nivells<sup>17</sup>.

Es tracta, així, d'una societat polièdrica, amb nombrosos detentors de diferents quotes, nivells i fraccions de poder. És, doncs, l'àmbit idoni pel model de l'exercici del poder propi de l'edat mitjana, un 'regiment' sempre negociat i pactat<sup>18</sup>, raó per la que ha estat definit per la historiografia recent com a *mixed constitution*<sup>19</sup>, *gouvernement mixte* o *souveraineté partagée*<sup>20</sup>.

L'encaix entre els plantejaments teòrics i la realitat institucional i social divergirà segons l'escenari polític i territorial dels diferents espais europeus. Francesc Eiximenis exposà com a model polític el comunal

14. Jaume VICENS VIVES havia interpretat l'elit dirigent municipal catalana de manera ben idíl·lica: "El govern dels patricis, com tot bon govern, fou el d'una oligarquia els interessos de la qual coincidien exactament amb els del país. Llurs afers personals marxaven d'acord amb els de Catalunya, sense promoure animadversions ni gelosies, perquè, en definitiva, procuraven el bé comú". Jaume VICENS I VIVES, *Els Triastàmares (segle XV)*, Vicens Vives, Barcelona, 1989, p. 32.

15. Flocel SABATÉ, "Ejes vertebradores de la oligarquía urbana en Cataluña", *Revista d'Història Medieval*, 9 (València, 1998), p. 127-143.

16. Flocel SABATÉ, "Les factions dans la Catalogne du XIVème siècle", *Histoire et archéologie des terres catalanes au moyen Age*, Philippe SÉNAC (ed.), Presses Universitaires de Perpignan, Perpinyà, 1995, p. 339-365.

17. Flocel SABATÉ, "Oligarchies and Social fractures in the Cities of Late Medieval Catalonia", *Oligarchy and Patronage in Late Medieval Spanish Urban Society*, María ASENJO-GONZÁLEZ (ed.), Brepols, Turnhout, 2009, p. 1-27.

18. Michel SENELLART, *Les arts de gouverner. Du 'regimen' medieval au concept de gouvernement*, Seuil, Paris, 1995, p. 22-31.

19. James M. BLYTHE, *Ideal government and the Mixed Constitution in the Middle Ages*, Princeton University Press, Princeton, 1992.

20. Diego QUAGLIONI, "La souveraineté partagée au moyen âge", *Le Gouvernement mixte. De l'idéal politique au monstre constitutionnel en Europe (XIII<sup>e</sup>-XVI<sup>e</sup> siècle)*, Marie GAILLE-NIKODIMOV (ed.), Publications de l'Université de Saint-Étienne, Saint-Étienne, 2005, p. 15-24.

italià, sota una visió clarament idealitzada<sup>21</sup>: “quant senyoreja tot lo poble en als cunscs elegits per ells a temps cert, entenent tostemps profit de la comunitat, e aytal regiment s’apella regiment del poble, axí com se fa uy en Ytàlia”<sup>22</sup>. Seguint el raonament aristotèlic tan famós a l’edat mitjana<sup>23</sup>, que valora la legitimitat de tres tipus de govern, segons regeixi el rei, l’aristocràcia o el poble<sup>24</sup>, el mateix Eiximenis assumeix la validesa una pluralitat de règims, adaptats a les respectives circumstàncies. El vigor de les elits locals s’expressarà, doncs, en la seva adaptació als diferents marcs polítics al llarg de la geografia europea<sup>25</sup>, situació en la que es veurà implicat cadascun dels components de la vida urbana, tot acabant així de precisar el sentit plural, adaptable, negociador i permeable del poder sorgit del món urbà medieval.

Aquests mateixos trets també sobresurten en l’interior urbà, per la diversitat del teixit social que configura la ciutat medieval. L’espai urbà esdevé un indicador cabdal perquè adquireix tot un sentit social. L’equació entre morfologia urbana i identitat social és una veritable realitat, que obliga a estudiar l’interior urbà amb una perspectiva atenta a la relació establerta entre els diferents individus i grups, entenent que el marc físic no és un mer escenari sinó un indicador social<sup>26</sup>.

Aquest retrat intern no es manté clos sobre si mateix sinó que participa d’una projecció externa. La ciutat i cadascun dels seus components socials adquireixen un ple sentit en contacte amb l’entorn. Ciutat i regió més que un binomi són dos vessants d’una mateixa realitat, raó per la que ens reclamen una atenció específica.

21. Flocel SABATÉ, “La civiltà comunale del medioevo nella storiografia spagnola: affinità e divergenze”, *La civiltà comunale italiana nella storiografia internazionale*, Andrea ZORZI (ed.), Firenze Univeristy Press, Florència, 2008, p. 117-125.

22. Francisc EIXIMENIS, *Dotzè Llibre del Crestià*, cap. DCIII (*Dotzè Llibre del Crestià. Segona part, volum primer*, eds. Curt WITTLIN, Arsenio PACHECO, Jill WEBSTER, Josep Maria PUJOL, Josefina FÍGULS, Bernat JOAN, August BOVER, Col·legi Universitari de Girona-Diputació de Girona, Girona, 1986, p. 315).

23. Eiximenis pren d’Aristòtil la mateixa classificació i raonament emprats prèviament per Marsili de Pàdua (Marsile DE PADOVE, *Le Défenseur de la Paix*, ed. Jeannine QUILLET, Librairie Philosophique J.Vrin, Paris, 1968, p. 89-92) i posteriorment per Thomas Smith (THOMAS SMITH, *De republica anglorum*, Leonard ALSTON, Frederic W. MAITLAND (eds.), Cambridge University Press, Cambridge (UK), 1906, p. 9-10), entre d’altres.

24. ARISTÓTELES, *Política*, María ARAUJO, Julián MARÍAS (eds.), Centro de Estudios Constitucionales, Madrid, 1983, p. 166-168.

25. José María MONSALVO, *Las ciudades europeas del medioevo*, Editorial Síntesis, Madrid, 1997, p. 127-239.

26. Flocel SABATÉ, Christian GUILLERÉ (eds.), *Morphologie et identité sociale dans la ville médiévale hispanique*, Université de Savoie, Chambéry, 2012.

## 2. CIUTAT I REGIÓ

La reiterada visió, provinent del segle XIX, de la societat urbana medieval com una illa de llibertat en actitud combativa contra l'entorn feudal<sup>27</sup>; la profunda divisió posant a un costat la història agrària i la història rural i, per l'altra, la història urbana i la industrial, adaptada a paradigmes materialistes i perllongada sota diferents plantejaments<sup>28</sup>; la radical separació historiogràfica entre feudalisme i món urbà<sup>29</sup>; i l'arrelada identificació de l'elit urbana amb una empenedoria comercial on la inversió en propietats de l'entorn urbà seria una traïció a la pròpia identitat<sup>30</sup> són una suma de factors que han incapacitat de manera perllongada als historiadors per a copsar la veritable relació entre ciutat i regió a l'edat mitjana.

En realitat, no hi ha ciutat sense regió, i l'única manera d'interpretar amb correcció la societat urbana baixmedieval és inserida en la seva regió. És així perquè tots i cadascun dels eixos explicatius de les viles i ciutats a l'edat mitjana estan enllaçats amb l'entorn regional, de manera ben inextricable, generant els corresponents mecanismes de capitalitat sobre un territori d'influència.

D'antuvi, en una època en què el valor segur és la terra, és més que comprensible que des del primer moment, ja en els segles XI i XII, les elits emergents a totes les viles i ciutats inverteixin els seus guanys en l'adquisició de propietats urbanes o rústiques. L'acapament de propietats rurals, ben lluny d'un encongiment del dinamisme inversor, forma part dels punts inicials en l'empenta urbana i s'hi manté permanentment, tal com testimonia la documentació coetània en totes les viles i ciutats catalanes<sup>31</sup>.

27. Denis MENJOT, "Le mouvement des libertés dans les villes de l'Occident médiéval", *Belfort 1307: L'éveil à la Liberté. Actes du Colloque de Belfort 19-21 octobre 2006*, Ville de Belfort, Belfort, 2007, p. 9-10.

28. Fins i tot a voltes treballant a partir del model explicatiu i no pas de les fonts, com criticava Cipolla: Carlo M. CIPOLLA, *Entre la historia y la economía. Introducción a la historia económica*, Editorial Crítica, Barcelona, 1991, p. 105-106.

29. Va caldre passar de la topada imaginada per historiadors com Henri Pirenne (*la formación de concentraciones urbanas conmovió de manera fulminante la organización económica del campo*. Henri PIRENNE, *Las ciudades de la edad media*, Alianza Editorial, Madrid, 1992, p. 140-142) a la complicitat interpretada per autors com Rodney Hilton: "a causa de la compatibilitat els grans mercaders i dels poders feudals, ni tan sols els moviments de comuna van estar realment dirigits contra els principis del feudalisme; els interessos dels comerciants i dels grans feudals eren els mateixos". Rodney HILTON, *Les ciutats medieval*, L'Avenç-Societat Catalana d'Estudis Històrics, Barcelona, 1989, p. 61

30. Flocel SABATÉ, "The Defection of the Medieval Catalanian bourgeoisie: a Mutation of a Values or a Bibliographical Myth?", *Urban Elites and Aristocratic Behaviour in the Spanish Kingdoms at the End of the Middle Ages*, Maria ASENJO-GONZÁLEZ (ed.), Brepols, Turnhout, 2013, p. 111-132.

31. Flocel SABATÉ, "Els eixos articuladors del territorio medieval català", *L'estructuració territorial de Catalunya. Els eixos cohesionadors de l'espai*, L'Avenç, Barcelona, 2001, p. 61-68.

El progressiu pas de la propietat a mans burgeses trasbalsa completament la pagesia de l'entorn de les viles i ciutats. S'hi estableixen nous sistemes de tinença i gestió, nous vincles, noves estratègies de producció<sup>32</sup> i, en definitiva, es configura un espai rural on es trenquen les relacions tradicionals per a restar a mercè de les estratègies econòmiques i de mercat de l'oligarquia urbana<sup>33</sup>. Alhora, la mateixa població d'aquests territoris s'apropa amb naturalitat, la ciutat per aconseguir els serveis ben diversos: registre de compromisos i tractes a cal notari, establiment de crèdit, regulacions i afers davant de les autoritats civils i eclesiàstics, i tot un ventall d'activitats que, en definitiva configuren les funcions pròpies d'una capitalitat regional.

D'aquesta manera es teixeixen regions de dimensions directament proporcionals a la dinàmica socioeconòmica de la vila o ciutat que les presideix. Atesos els nombrosos vincles i interessos abocats per l'elit urbana sobre aquest espai, és més que comprensible la preocupació de l'elit urbana per controlar i fins i tot regir aquests territoris. La capitalitat regional tracta així d'afermar unes formes institucionals, sota l'autoritat d'oficials delegats del titular de la jurisdicció, els quals sempre estaran mediatitzats per l'elit urbana de la capital, perquè al cap i a la fi aquesta requereix marcs de control sobre la regió.

Les elits urbanes regeixen la ciutat i controlen la regió. Adaptant-se al respecte esquema institucional, tractaran de dictar normes sobre el conjunt de l'espai d'influència i mediatitzar l'oficial jurisdiccional. Això explica les tensions de capitalitat, sigui amb centres veïns en els extrems els radis d'influència es solapen, o també les topades amb nuclis emergents dins de la pròpia zona d'influència, amb els que sovint caldrà pactar les diferents quotes de capitalitat. En un país en plena fragmentació jurisdiccional com és Catalunya, això comporta fortes tensions per l'encavalcament entre radis d'influència socioeconòmica i jurisdiccions diferents<sup>34</sup>. El control de la regió esdevé una fita bàsica i essencial per a tots els governs municipals. És el context en el que a Catalunya es desenvolupa la pròpia milícia urbana sota la forma del sometent. Aquest, significativament, al llarg del segle XIV i sobretot del XV, pot ostentar una capacitat armada

---

32. Prim BERTRAN, "El domini Cristiano-feudal", *Torres de Segre. Panoràmica històrica*, Ajuntament de Torres de Segre, Torres de Segre, 1983, p. 59-61.

33. Josep FERNÁNDEZ TRABAL, *Una família catalane medieval. Els Bell-lloc de Girona, 1267-1533*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1995, p. 155-268.

34. Flocel SABATÉ, "El veguer a Catalunya. Anàlisi del funcionament de la jurisdicció reial al segle XIV", *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, 6 (Barcelona, 1995), p. 153-159.



superior a la que gaudeixen senyors jurisdiccional encabits en la regió, paradoxalment definits com a membres de l'estament militar<sup>35</sup>.

Aquesta realitat explica el territori baixmedieval com una concatenació de xarxes urbanes, entrelaçades entre elles. A diferent mesura i nivell pel que fa al conjunt europeu<sup>36</sup>, es pot parlar de *pays urbans* per a retratar una Europa afaïçonada segons els models urbans i fins i tot articulada com una concatenació de capitalitats urbanes<sup>37</sup>. Els interessos en joc i la capacitat de pes elits urbanes per intervenir en els processos polítics confirmen aquesta visió, molt més enllà del que a voltes havia retratat una historiografia amb l'atenció massa centrada sobre altres agents de poder.

### 3. LA NOSTRA OBRA

El Grup de Recerca Consolidat en Estudis Medievals Espai Poder i Cultura, ha agrupat a investigadors de les universitats de Lleida i Rovira i Virgili amb tota la intenció de contribuir a incrementar les perspectives en l'estudi de la societat baixmedieval a partir de la interdisciplinarietat i del contacte internacional. Per això és essencial plantejar els mateixos objectius des de diferents focalitats inherents a les disciplines, com la història, la història de l'art i les filologies, i cercar fórmules institucionalitzades de col·laboració amb grups que es plantegen preguntes científiques similars en altres marcs universitaris.

Sota aquestes premisses, en la mateixa primera dècada del segle XXI en què el grup de recerca començava a caminar es guanyaren en convocatòries públiques, cinc accions integrades amb les universitats de Toulouse-Jean Jaurès (aleshores Toulouse-Le Mirail)<sup>38</sup>, Savoie Mont Blanc

---

35. Flocel SABATÉ, *El sometent a la Catalunya medieval*, Rafael Dalmau editor, Barcelona, 2007, p. 27-132.

36. Tadeusz ROLANOWSKI, "El desarrollo de la vida urbana", *Historia Universal Salvat*, Juan SALVAT, José María SALRACH (eds.), Salvat Editores, Barcelona, 1980, p. 66-72.

37. Flocel SABATÉ, "Les villes des pays de l'Europe méditerranéenne au bas moyen âge: espace et pouvoir", *Ciutats mediterrànies: civilització i desenvolupament / Villes méditerranéennes: civilisation et développement*, Antoni RIERA, Josep GUITARD, Salvador GINER (eds.), Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2015, p. 211-212.

38. *Coexistència de comunidades culturales opuestas en Europa. Judíos y conversos en las ciudades bajomedievales en el area transpirenaica* (PFE 2002-0005), codirigit per Flocel Sabaté i Claude Denjean i finançat per la Secretaría de Estado para la Educación y las Universidades (SEEU) del Ministerio de Educación, Cultura y Deportes del Govern d'Espanya i pel Centre National de la Recherche Scientifique (CNRS) de França.

(aleshores Savoie - Chambéry - Annecy)<sup>39</sup> i Firenze<sup>40</sup>, a fi de cercar vies de col·laboració en la indagació de les societats urbanes baixmedievales. En aquest marc, entre els dies 22 i 24 de gener i 11 i 14 de novembre de 2009 es reuniren els equips de treball a Florència i a Lleida respectivament per a reflexionar entorn dels espais de poder en la societat urbana dels darrers segles medievals, sense descuidar la seva incidència regional. Es prengué una especial atenció en analitzar i comparar la Corona d'Aragó i la Toscana, fent-se així ressò tant de la realitat social i comercial baixmedieval com del pretès paradigma italià per al model polític de la Corona d'Aragó segons l'esmentada invocació de Francesc Eiximenis.

A partir dels treballs aleshores exposats i de les vies obertes, es va continuar reflexionant, tot aprofitant especialment que membres de les universitats de Lleida, Rovira i Virgili i Firenze, després de ser promotors d'una acció integrada, pogueren perllongar les recerques entorn de l'espai urbà dins de la perspectiva mediterrània que propiciaven els projectes "Les ciutats mediterrànies. Ciutat i articulació territorial" i *Les villes méditerranéennes: éléments de développement et du progrès. Analyse diachronique, transversal et multidisciplinaire*, guanyats en convocatòries públiques respectivament a l'Institut d'Estudis Catalans<sup>41</sup> i a la Union Académique Internationale<sup>42</sup>. Igualment, l'acció integrada compartida entre 2011 i 2012 amb la universitat de Northumbria va incrementar les perspectives d'anàlisi sobre l'articulació del poder en la societat urbana medieval<sup>43</sup>. Aquest llarg recorregut ha propiciat una maduresa en els treballs d'un seguit d'investigadors que han dedicat força temps a reflexionar, des dels seus respectius àmbits de recerca, entorn als poders entre la ciutat i la regió a l'edat mitjana. La present publicació pretén, doncs, culminar i cloure aquesta etapa en els treballs del grup de recerca.

39. *Surgimiento y desarrollo de las sociedades urbanas al norte y al sur de los Pirineos (siglos XIII-XIV)* (HF2002-0068) dirigida per Flocel Sabaté i Christian Guilleré i finançada pel *Ministerio de Ciencia y Tecnología* del Govern d'Espanya i el *Ministère de l'Enseignement Supérieure de la Recherche* de la República Francesa; *Acció Integrada entre les Universitats de Lleida i de Savoie-Chambéry-Annecy* (ACI203-15) dirigida per Flocel Sabaté i Christian Guilleré i finançada per l'Agència de Gestió d'Ajuts Universitaris i de la Recerca de la Generalitat de Catalunya (AGAUR); *Los espacios de poder en las villas mediterráneas durante la baja edad media* (HF2006-0205), dirigida per Flocel Sabaté, Francisco Javier Faci i Christian Guilleré i finançada pel *Ministerio de Ciencia y Tecnología* del Govern d'Espanya i el *Ministère de l'Enseignement Supérieure de la Recherche* de la República Francesa.

40. *Los espacios de poder en las ciudades del arco mediterráneo. La Corona de Aragón y las repúblicas toscanas (siglos XII-XVI)* (HF2007-0068), dirigit per Flocel Sabaté i Andrea Zorzi i finançat pel *Ministerio de Ciencia y Tecnología* del Govern d'Espanya i pel *Ministero dell'Instruzione, de l'Università e della Ricerca* del govern d'Itàlia.

41. Sota la direcció de Flocel Sabaté. Referència: PUI2015-SABATE

42. Sota la direcció de Flocel Sabaté. Referència: UAI2015-85

43. *Medieval footprints in English and Catalan culture* (2010PBR00018), dirigida per Flocel Sabaté i finançada per l'Agència de Gestió d'Ajuts Universitaris i de la Recerca de la Generalitat de Catalunya (AGAUR).

Les onze aportacions que presentem han estat seleccionades tot atenent la respectiva qualitat i la complementarietat amb què apropar-se a l'articulació del poder en les ciutats baixmedieval, amb especial atenció per la Corona d'Aragó i Toscana i una preocupació per la repercussió territorial. Amb aquesta perspectiva s'ha inclòs l'estudi del període musulmà a partir del cas de Lleida, presentat per Jesús Brufal i s'ha continuat amb una visió del poder urbà amb clara perspectiva de capitalitat regional, tant a Catalunya com a la Toscana, com es pot apreciar en els treballs, respectivament, de Maria Bonet i Giulano Pinto. L'aparellament entre ciutat, regió i diner està degudament abordat per Manuel Vaquero Piñeiro i Erminia Irace, a partir de l'escenari toscà. S'hi imposa, clarament, una elit mercantil, precisament en contacte entre els dos vessants de l'arc mediterrani, la qual, precisament, és objecte dels treballs de David Igual, Carles Rabassa i Maria Elisa Soldani<sup>44</sup>. Un dels deures i preocupacions centrals dels governs municipals consistia en garantir l'abastiment, bo i més quan el segle XIV s'endinsa en greus problemes frumentaris. Per això, s'hi ha dedicat un acurat estudi específic gràcies a Antoni Riera. L'encaix entre municipis i sobirà enllaça amb una ampla simbologia, que inclou tant les formes literàries com les expressions arquitectòniques dels palaus d'uns sobirans itinerants, tal com estudia, en aquest darrer cas, Francesc Fité. Ens va semblar encara adient fer una incursió en les ciutats de la Corona d'Aragó ja en època moderna a fi d'incloure una anàlisi concreta, proporcionada per Andrea Knox: com encaixar població nouvinguda, de llengua diversa però d'idèntica religió.

Finalment cal precisar dues remarques, una d'elles molt sentida respecte de Maria Teresa Ferrer. Aquesta reconeguda investigadora va participar molt entusiàsticament en els treballs de recerca mitjançant la revisió d'un tema abordat per ella mateixa fa unes dècades: analitzar la relació entre ciutats i regions a partir de la participació de capitans de guerra estrangers en els conflictes italians. En aquest sentit, el 12 de novembre de 2009, dins de l'esmentat seminari celebrat a Lleida, va exposar la ponència "Capitans de guerra catalans i aragonesos al servei dels güèlfs a Itàlia". El 7 d'agost de 2016 em va escriure un e-mail on em comentava que, malauradament, la malaltia no li permetia culminar el seu desig d'actua-

---

44. Ens va semblar adient avançar el treball de Maria Elisa Soldani en una altra publicació promoguda pel grup de recerca, atesa la coherència conceptual amb la resta de l'obra: MARIA ELISA SOLDANI, "Tuscan Merchants in Catalonia Merchants in Tuscany: A New Double-Perspective Approach to Mercantile Relations in the Medieval Mediterranean", *Medieval Urban Identity, Health, Economy and Regulation*, Flocel SABATÉ (ed.), Cambridge Scholars Publishing, Newcastle, 2015, p. 89-109.

litzar la recerca efectuada anys enrere sobre aquest tema, raó per la que em demanava de reeditar el seu treball *La circulation des élites militaires: les chefs de guerre catalans en Italie au XIVe siècle*<sup>45</sup>. Lamentablement, la seva desaparició el 4 de març de 2017 li ha impedit recollir el fruit del seu treball en aquest vessant. Per la seva part, Pere Benito, com a membre d'un dels dos grups de recerca promotors de l'acció integrada, es va ocupar d'analitzar la relació entre l'espai urbà i les caresties entre finals del segle XI i finals del segle XIII. Per això el 23 de gener de 2009 va exposar a Florència la ponència *El mediterráneo-ciudad como espacio de intercambio anonario. Relaciones entre carestías italianas y catalanas (1080-1160)*, el text de la qual va ser oportunament lliurada per a la seva publicació, per bé que, ja en la fase de premaquetació, l'autor l'ha volgut retirar, raó per la que no està inclòs en el present recull.

El conjunt de textos pretenen cobrir diversos vessants en torn a la coherència teixida per un específic programa de recerca expressat a través dels projectes esmentats, amb la finalitat de contribuir a millorar el coneixement sobre els poders entre la ciutat i la regió medievals, especialment a partir dels laboratoris de recerca de la Corona d'Aragó i la Toscana. Desitgem ben sincerament haver assolit, d'alguna manera, el repte i que les aportacions s'insereixin en la comunitat científica i, en fer-ho, incitin noves recerques i treballs, tot assolint així un efecte multiplicador.

---

45. Maria Teresa FERRER, "La circulation des élites militaires: les chefs de guerre catalans en Italie (XIVe s.)", *Colloque International La Circulation des élites européennes. Entre histoire des idées et histoire sociale. (Paris 20-22 mayo 1999)*, Henri BRESCH, Fabrice D'ALMEIDA, Jean-Michel SALLMANN (eds.), Seli Arslan, Paris, 2002, p. 38-55.